

DOI: [10.32702/2307-2105-2019.6.6](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.6.6)

УДК 332.122

Л. М. Васильєва,
доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри обліку, оподаткування та управління фінансово-економічною безпекою
Дніпровського державного аграрно-економічного університету
ORCID: 0000-0001-6728-8895

Н. В. Дацій
доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління
Житомирського національного агроекологічного університету
ORCID: 0000-0003-0640-6426

КЛАСТЕР ЯК МЕХАНІЗМ МОДЕРНІЗАЦІЇ РЕКРЕАЦІЙНОЇ СФЕРИ РЕГІОНУ

L. Vasilieva
doctor of sciences in public administration, professor,
professor of the Department of Accounting, Taxation and Management of Financial and Economic Security of the Dnipro State Agrarian and Economic University

N. Datsii
doctor of sciences in public administration, professor,
professor of the department of economic theory, intellectual property and public administration
Zhytomyr National Agroecological University

CLUSTER AS A MECHANISM OF MODERNIZATION OF THE REGIONAL RECREATIONAL FIELD OF THE REGION

Узагальнено теоретичні підходи до розгляду кластеру як механізму модернізації рекреаційної сфери регіону. Визначено, що характерною ознакою сутності туристично-рекреаційного кластера є об'єднання окремих елементів і компонентів в єдине ціле для виконання у взаємодії певної функції або реалізації певної мети. Визначено мету та переваги застосування кластерного підходу в розвитку рекреаційної сфери. Сформульовано передумови заснування рекреаційного кластеру. Використовуючи кластерний підхід для розвитку і регулювання рекреаційної сфери в регіоні, доведено головні висновки, зроблені Портером, - чим більше розвинені рекреаційні кластери, тим вище рівень життя населення і конкурентоспроможність регіону в цілому

It is determined that the purpose of the activity of the tourist-recreational cluster is to combine the possibilities and capacities of partners to create innovative mechanisms of state regulation of tourist services, diversify the tourism product to improve and improve it, joint development and implementation of marketing policies, advertising and branding of tourist destination, participation in investment projects and state programs for the development of the tourist region, etc. Application of the cluster approach in the development of the recreational sphere, allows creating

favorable conditions for the development of private business, to form priorities, to subordinate all branches of the economy of one main area. In addition, the number of taxpayers and the tax base increases (small and medium business management centers tend to be on the same territory as the business itself, unlike vertical corporations), there is a convenient tool for interacting with business, reducing dependence from individual business groups, there are grounds for diversifying the economic development of the territory. Business also has its advantages - the personnel infrastructure is improving; there is an infrastructure for research and development; costs are decreasing; there are opportunities for more successful entry into international markets.

The preconditions for establishing a recreational cluster are formulated: the recreational potential; the interest of the institutions and subjects of the recreational sphere in increasing the profitability and competitiveness of recreational services, bringing them closer to international standards. So, the application of a cluster approach can not only stimulate the development of local recreational business, but also attract significant investments in the region, including domestic ones, as from the recreation themselves, who are interested in buying recreational services. In view of this, the initiator (interested party) of the establishment of a recreational cluster should be the territorial power, and the head of the cluster should be a public organization that will pursue the interests of the community, rather than commercial interests.

It is stressed that programmatic measures for the development of integration in the recreational sphere based on a cluster approach can be divided into three blocks, which include the following recommendations to regional authorities: stimulation of cluster creation; support for cluster development; monitoring and adjusting cluster activity.

Ключові слова: механізми; інфраструктура; кластери; модернізація; рекреаційна сфера.

Keywords: mechanisms; infrastructure; clusters; modernization; recreation sphere.

Постановка проблеми. Сьогодні кластерний підхід стає одним з базових методів реалізації державної економічної політики. Це найбільш дієвий і адекватний ринковим механізмам інструмент підтримки національного бізнесу в глобальній конкуренції. Цільовий початок в діяльності кластеру має носити інноваційний характер. Кластер як інтегрована форма взаємодії підприємств рекреаційної сфери насамперед основним своїм завданням повинно стати створення інновацій та впровадження їх у практику. Саме інноваційна платформа дозволить забезпечити сталий розвиток підприємств кластеру та їх конкурентоспроможність не тільки на регіональному ринку, а й за його межами. Тим самим реалізується основне призначення кластеру як інструменту підвищення конкурентоспроможності регіону, середовище. Динамічний поступальний та збалансований розвиток рекреаційних територій є однією з найважливіших проблем подальшого впровадження ринкових відносин та суспільних перетворень в Україні, вирішити які допоможе кластеризація, як механізм модернізації рекреаційної сфери регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі питанню кластеризація, як механізму модернізації економіки регіону в цілому так і його рекреаційної сфери приділяється значна увага вітчизняних науковців, зокрема Безпарточний М.Г., Васильєва Л.М., Гончаржевська Л.Г., Кальченко О.М., Писаревський І. М., Соколенко С.І. та інші. Разом з тим, недостатньо висвітленими залишаються окремі питання пов'язані із визначенням мети та переваг застосування кластерного підходу в розвитку рекреаційної сфери.

Формулювання цілей статті. Метою наукового дослідження є узагальнення теоретичних підходів до розгляду кластеру як механізму модернізації рекреаційної сфери регіону. Визначити мету та переваги застосування кластерного підходу в розвитку рекреаційної сфери.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основоположник кластерного підходу М. Портер розкриває сутність кластера як «зосередження в географічному регіоні взаємопов'язаних підприємств і установ у межах окремої галузі» [7]. За твердженням Портера, кластери складаються історично, уряд не може створювати їх. Виходячи з цього твердження постає основне завдання держави - розпізнавати кластери і проводити політику, здатну підтримувати високий рівень конкуренції, що, в свою чергу, буде підвищувати якість послуг, що надаються та рівень прибутковості й конкурентоспроможності регіону в цілому.

На думку Соколенка С.І., кластери підвищують роль територій, на яких створюються, сприяючи розвитку бізнесу, підвищують їх гнучкість, мобільність, створюють основу для притоку інвестицій тощо [5].

Розвиток рекреаційної сфери в регіоні дає ряд переваг - збільшується грошовий потік, а отже, і зростання доходів населення; відбувається зростання ВВП; поповнюється місцевий бюджет, це відбувається за рахунок збільшення податкових зборів приймаючої сторони; створюються нові робочі місця, збільшується зайнятість населення; відбувається залучення капіталу; розвивається інфраструктура; поліпшується сфера

відпочинку, яка може бути використана як туристами, так і місцевими жителями; також спостерігається ефект мультиплікатора - розвиваючи рекреаційну сферу, країна поступово розвиває й інші галузі; і нарешті, відбувається поліпшення якості життя місцевого населення.

Застосування кластерного підходу в розвитку рекреаційної сфери, дозволяє створити сприятливі умови для розвитку приватного бізнесу, сформувані пріоритети, підпорядкувати всі галузі господарства території одній головній. Крім цього збільшується кількість платників податків і оподатковувана база (центри управління малим і середнім бізнесом, як правило, знаходяться на тій же території, що і сам бізнес, на відміну від вертикальних корпорацій), з'являється зручний інструмент для взаємодії з бізнесом, знижується залежність від окремих бізнес-груп, з'являються підстави для диверсифікації економічного розвитку території. Для бізнесу також є свої переваги - поліпшується кадрова інфраструктура; з'являється інфраструктура для досліджень і розробок; знижуються витрати; з'являються можливості для більш успішного виходу на міжнародні ринки.

За оцінками фахівців у туристично-рекреаційній сфері кластерний підхід може забезпечити підвищення економічної ефективності господарської діяльності кластерів на регіональному рівні через розвиток та удосконалення державного регулювання туристичної та рекреаційної інфраструктури для формування якісних туристичних продуктів; створення та розвиток туристичних продуктів і територій у регіоні з урахуванням збереження навколишнього середовища та відродження природного потенціалу; розвиток підприємництва у туристично-рекреаційній сфері, підвищення якості та забезпечення конкурентоспроможності регіональних туристичних продуктів та пропозицій на світовому ринку послуг у сфері туризму і рекреації [1].

Кластерний підхід передбачає зосередження на обмеженій території підприємств і організацій, що займаються розробкою, виробництвом, просуванням і продажем рекреаційного продукту, а також діяльністю, суміжній з рекреаційними послугами. В рамках формування рекреаційних кластерів на основі науково обґрунтованих рішень, а також з використанням механізмів державно-приватного партнерства повинні бути створені необхідні й достатні умови для якнайшвидшого розвитку рекреаційної інфраструктури, а також сфери супутніх послуг. Поряд з розвитком рекреаційної інфраструктури, вдосконаленням системи підготовки кадрів і проведенням виваженої та ефективної рекламної політики, кластерний підхід дозволить активізувати діяльність регіональних підприємств різних галузей економіки для задоволення зростаючих потреб в якісних рекреаційних послугах при збільшенні регіональних рекреаційних потоків.

Метою діяльності туристично-рекреаційного кластера є об'єднання можливостей та потужностей партнерів для створення інноваційних механізмів державного регулювання надання туристичних послуг, диверсифікація туристичного продукту його покращення та удосконалення, спільна розробка та реалізація маркетингової політики, реклама та брендінг туристичної дестинації, участь в інвестиційних проектах та державних програмах розвитку туристичного регіону та ін. При цьому туристично-рекреаційний кластер відзначається експортно-орієнтованою спрямованістю, оскільки сфера туризму й рекреації не може обмежуватись лише внутрішнім споживанням, а її продукт практично завжди користується попитом серед іноземних туристів.

Кластери як соціально-економічне утворення не виникають відразу. Становлення кластерів проходить певні етапи:

1. Встановлення партнерських відносин між підприємствами.
2. Згуртування технологічно пов'язаних підприємств (підприємств однакової спеціалізації – рекреаційної, туристичної, курортної).
3. Залучення суміжних і підтримуючих організацій та інфраструктурних підприємств.
4. Ефективне використання економічного середовища.
5. Укладання угод про співпрацю.

Характерною ознакою сутності туристично-рекреаційного кластера є об'єднання окремих елементів і компонентів в єдине ціле для виконання у взаємодії певної функції або реалізації певної мети. Завдяки таким властивостям кластерна модель має ідеальну можливість позитивно впливати на комплексне формування туристично-рекреаційної інфраструктури регіону. Тобто туристично-рекреаційний кластер є новим кроком у співпраці фірм установ та організацій до формування та просування на ринку туристично-рекреаційного продукту та спільного економічного успіху.

В Україні процес запровадження кластерної моделі організації господарської діяльності знаходиться у стадії становлення. Незважаючи на здійснення низки заходів, що спрямовані на підвищення конкурентоздатності окремих секторів економіки України та її регіонів на базі кластерної моделі, кількість діючих кластерів в Україні залишається незначною. Особливо це стосується туристично-рекреаційної сфери, що є перспективною в цьому аспекті. Кластерні технології застосували спочатку на Хмельниччині, а згодом – на Івано-Франківщині. На Хмельниччині така модель впроваджується досить успішно, вже діють чотири кластери: будівельний та швейний – у м. Хмельницькому; туристичний та харчовий – у м. Кам'янці-Подільському. Успішно діє кластер агроекотуризму «Оберіг» (сmt. Гриців, Шепетівський район). Зараз він об'єднує 6 тисяч працівників. Це перший кластер сільського туризму в Україні [4].

У 2004 р. спочатку було створено Вознесенську міську громадську організацію (туристичний кластер «Вознесенськ»), яка згодом разом із 12 містами Одеської, Миколаївської, Херсонської областей та АР Крим утворили спільний туристичний кластер «Південне туристичне кільце». До складу кластера увійшли туристичні підприємства, заклади туристичної інфраструктури, місцеві адміністрації, а також промислові підприємства з виробництва продуктів харчування [6].

У рамках підписаної «Угоди про взаємодію та співпрацю з соціально-економічного розвитку малих міст Західної України в напрямку туризму і ремесел» передбачене створення туристичного кластера історичних малих міст Західної України [3]. У разі розробки та реалізації відповідних проектів створення туристичних кластерів, потенційними будуть кластери в містах Києві, Харкові, Львові, Закарпатській і Чернігівській областях.

Передумовами заснування рекреаційного кластеру є: наявність рекреаційного потенціалу; зацікавленість інституцій і суб'єктів рекреаційної сфери в підвищенні прибутковості та конкурентоспроможності рекреаційних послуг, наближення їх до міжнародних стандартів. Отож, застосування кластерного підходу може не тільки стимулювати розвиток місцевого рекреаційного бізнесу, а й залучити в регіон значні інвестиції, в тому числі внутрішні, як від самих рекреантів, які зацікавлені в купівлі рекреаційних послуг. З огляду на це, ініціатором (зацікавленою стороною) створення рекреаційного кластера повинна бути територіальна влада, а очолити даний кластер повинна громадська організація, яка буде переслідувати інтереси громади, а не комерційні інтереси.

Васильєва Л.М. зазначає, що для успішної реалізації стратегії розвитку регіону та стратегії розвитку кластерних систем вони повинні бути взаємно погоджені. При розвитку кластерної системи влада та бізнес повинні грати різні, але взаємодоповнюючі ролі. Адаптацією кластерного підходу може служити створення кластерної системи за сприяння вертикально інтегрованих бізнес-груп, тобто розвиток кластерної системи та вертикально-інтегрованих підприємств доповнює один одного. Кластерний підхід не вступає в конфлікт із завданнями розвитку вертикальних корпорацій, що і являє собою головну мотивацію для об'єднання підприємств у кластер [2].

Для забезпечення стійкості кластеру та можливості розвитку в довгостроковій перспективі необхідна підтримка його діяльності місцевими органами влади через механізми державного регулювання, або прямої участі державних структур у складі інтегрованого формування. Такими суб'єктами, на наш погляд, є органи державного управління. Адже, як свідчить досвід країн з розвинутою економікою, держава повинна приймати на себе головну роль у фінансовому забезпеченні рекреаційних кластерних проектів, особливо, на стадії їх становлення, тим самим стимулюючи інвестиційну активність бізнес структур. Але в певній мірі вирішити цю проблему можна на основі створення системи інтегрованих зв'язків між суб'єктами ринку, що дозволяє нівелювати макроекономічні проблеми рекреаційної сфери.

Таким чином, використовуючи кластерний підхід для розвитку і регулювання рекреаційної сфери в регіоні, ми доводимо головні висновки, зроблені Портером, - чим більше розвинені рекреаційні кластери, тим вище рівень життя населення і конкурентоспроможність регіону в цілому.

Висновки.

1. Метою діяльності туристично-рекреаційного кластера є об'єднання можливостей та потужностей партнерів для створення інноваційних механізмів державного регулювання надання туристичних послуг, диверсифікація туристичного продукту його покращення та удосконалення, спільна розробка та реалізація маркетингової політики, реклама та брендінг туристичної дестинації, участь в інвестиційних проектах та державних програмах розвитку туристичного регіону та ін.

Розвиток рекреаційної сфери в регіоні дає ряд переваг - збільшується грошовий потік, а отже, і зростання доходів населення; відбувається зростання ВВП; поповнюється місцевий бюджет, це відбувається за рахунок збільшення податкових зборів приймаючої сторони; створюються нові робочі місця, збільшується зайнятість населення; відбувається залучення капіталу; розвивається інфраструктура; поліпшується сфера відпочинку, яка може бути використана як туристами, так і місцевими жителями; також спостерігається ефект мультиплікатора - розвиваючи рекреаційну сферу, країна поступово розвиває й інші галузі; і нарешті, відбувається поліпшення якості життя місцевого населення.

2. Інституційне закріплення кластерів, прийняття відповідних державних програм дозволить регіонам більш результативно виконувати свою функцію зі створення необхідної інфраструктури – організаційної, фінансової, транспортної, логістичної, кадрової, яка направлена на реалізацію стратегічних проектів в рамках розвитку кластерів. Програмні заходи щодо розвитку інтеграції у рекреаційній сфері на основі кластерного підходу можна розділити на три блоки, які включають в себе наступні рекомендації регіональним органам влади: стимулювання створення кластерів; підтримка розвитку кластерів; моніторинг та коригування діяльності кластерів.

Література.

1. Безпарточний М. Г. Кластерна модель забезпечення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання у контексті регіонального функціонування. *Економіческие инновации*. 2007. № 30. С. 24-32.
2. Васильєва Л. М. Кластеризація як інструмент модернізації регіональної економіки. *Вісник Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету*. 2015. № 1. С. 172-175.
3. Гонтаржевська Л. Г. Ринок туристичних послуг в Україні : навчальний посібник. Донецьк: Східний видавничий дім, 2008. 180 с.
4. Кальченко О. М. Кластеризація в туристичній галузі. *Вісник Чернігівського державного технологічного університету*. 2009. № 39. С. 186-195.
5. Соколенко С.І. Проблеми і перспективи посилення конкурентоздатності економіки України на основі кластерів. *Соц.-екон. пробл. сучас. періоду України*. 2008. Вип. 3. С. 18-30.

6. Туризм і місто: досвід, проблеми та перспективи : монографія / за заг. ред. І. М. Писаревського; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. Х. : ХНАМГ, 2011. 284 с.
7. Porter M.E. On Competition / M.E. Porter. – Boston: Harvard Business School, 1998. 608 p.

References.

1. Bezoportozhny, M.G. (2007), “Cluster model for ensuring the competitiveness of economic entities in the context of regional functioning”, *Ėkonomicheskiye ynnovatsyy*, vol. 30, pp. 24–32.
2. Vasileva, L. M. (2015), “Clusterization as an instrument for the modernization of the regional economy”, *Visnyk Dnipropetrovs'koho derzhavnoho ahrarno-ekonomichnoho universytetu*, vol. 1, pp. 172-175.
3. Gontarzhetskaya, L.G. (2008), *Rynok turystychnykh posluh v Ukrayini : navchal'nyy posibnyk Efektyvne upravlinnia* [Market of tourist services in Ukraine: a manual], Skhidnyy vydavnychy dim, Donetsk, Ukraine.
4. Kalchenko, O.M. (2009), “Clusterization in the tourism industry”, *Visnyk Chernihivs'koho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu*, vol. 39, pp. 186-195172-175.
5. Sokolenko, S.I. (2008), “Problems and prospects of strengthening the competitiveness of the Ukrainian economy on the basis of clusters”, *Sots.-ekon. probl. suchas. periodu Ukrayiny*, vol. 3, pp. 18-195172-30.
6. Pisarevsky, I.M. (2011), *Turyzm i misto: dosvid, problemy ta perspektyvy* [Tourism and the city: experience, problems and perspectives], Khark. nats. akad. mis'k. hosp-va. Kharkiv, Ukraine.
7. Porter, M.E. (1998), On Competition. Boston: Harvard Business School, 1998. 608 p.

Стаття надійшла до редакції 10.06.2019 р.